

Meksikon valloituksen myytinmurtoa

Matthew Restall:

When Montezuma Met Cortés: The True Story of the Meeting that Changed History. Harper Collins 2018. 526 s. ISBN 978-0-06-242726-7.

Latinalaisen Amerikan siirtomaa-ajan historian professori Matthew Restall jatkaa tuoreessa kirjassaan Meksikon espanjalaisvalloitukseen liittyvien myyttien kumoamista. Aiheena on valloittajajoukon komentajan Hernando Cortésin ja asteekkien hallitsija Montezuman kohtaaminen asteekkien pääkaupunkiin Tenochtitlaniin johtavalla pengertiellä 8. marraskuuta vuonna 1519. Tapahtumaa on pidetty yhtenä merkittävimmistä varhaismodernin historian tapahtumista. On sanottu, että tuolloin vanhan ja uuden maailman valtakuntien edustajat olivat ensimmäistä kertaa vastakkain. Kohtaamisessa huipentui prosessi, jossa espanjalaiset valloittivat suuren osan Amerikan mannerta, alistivat sen asukkaat ja ottivat haltuunsa sen rikkaudet.

Restall määrittelee tavoitteekseen osoittaa, miten monet ovat nähneet valloituksen suurena tapahtumana koko niiden viidensadan vuoden ajan, jotka siitä ovat kuluneet, ”ja miten väärässä he ovat olleet”. Tavoitteeseen päästäkseen hän kaivaa alkuperäislähteistä vallitsevia käsityksiä ravistelevia ja aikaisemmin huomiotta jääneitä tiedonmurusia sekä ammentaa uutta tietoa vähälle huomiolle jääneistä lähteistä. Kirjan alkuperäislähteinä ovat espanjalaisvalloittajien muistelmat ja palkkioanomukset, asteekkien ja heidän jälkeläistensä kirjoittamat kronikat sekä aikakauden maalaukset. Restall korostaa myös lähteiden epäluotettavuutta sekä niiden laatimiseen liittyviä motiiveja ja painottaa, että niihin sisältyviä ”valheita, fiktiota ja sepitelmiä” on tarkasti analysoitava uusien käsitysten ja näkökulmien esiin nostamiseksi.

Tärkein Restallin analysoima myytti on alkuperäislähteissä esiintyvä kuvaus Montezuman väitetyistä alistumisesta Espanjan kuninkaan vasalliksi Cortésin tapaamisen yhteydessä. Tämä tapahtuu tarkastelemalla Cortésin kuninkaalle lähettämiä kirjeitä ja niiden luomaa kuvaa hänen ja Montezuman kohtaamisesta, sillä kirjeet ovat olleet pääasiallinen lähde, johon yhä vallalla oleva käsitys Meksikon espanjalaisvalloituksesta pääosin perustuu. Restall asettaa kirjeet niiden laatimisaikojensa kontekstiin ja löytää niistä useita merkittäviä ristiriitaisuuksia, joita ei ole aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu. Esimerkiksi toisessa kirjeessään Cortés väitti Montezuman kutsuneen espanjalaiset Tenochtitlaniin, mutta sanoi sitten tämän yrittäneen estää heitä saapumasta. Restallin mukaan syynä tähän on kirjeen laatimisen konteksti: Cortés oli Meksikoon saavuttuaan

sanoutunut irti komentajansa Kuuban kuvernööri Diego Velázquezin määräysvallasta ja aloittanut siten oman yksityisen valloituksensa. Koska kuvernööri oli kuninkaan ja Espanjan lain mukaan oikeutettu komentamaan valloitusretkikuntia, Cortés oli lakiteknisestä näkökulmasta katsoen lainsuojaton. Espanjan laki kuitenkin salli alamaisen vedota suoraan kuninkaaseen ohi hierarkiassa häntä ylempien. Vakuuttaakseen kuninkaansa, Cortés loi kuvan vauraasta asteekkivaltakunnasta, joka oli valmiina Cortésin poimittavaksi ja kuninkaalle ojentettavaksi.

Espanjan laki vaati, että uusia alueita liitettäessä osaksi kuningaskuntaa oli niiden entisten hallitsijoiden vapaaehtoisesti alistuttava Espanjan kuninkaan alamaisiksi. Vaikka tämä ei tapahtunut käytännössä uskottavasti, oli asia virallisissa asiakirjoissa näin esitetävä. Cortés oli kirjeen kirjoittamisen aikaan sotimassa asteekkeja vastaan, eikä Tenochtitlan ollut hänen otteessaan. Hän kuvasi yksityiskohtaisesti, miten konkistadorit olivat ensimmäisen kerran kaupunkiin saavuttuaan todistaneet Montezuman luovuttaneen valtakuntansa Espanjan kuninkaalle. Mutta Cortésin mukaan Kuuban kuvernööri oli pilannut tämän kaiken. Hän oli lähettänyt uuden retkikunnan Meksikoon vangitsemaan Cortésin, juonitellut intiaanien kanssa ja saanut näin asteekit nousemaan Cortésin joukkoa vastaan. Tämä oli johtanut vetäytymiseen Tenochtitlanista ja suuriin tappioihin. Syyn vastoinkäymisestä Cortés vieritti hänen vastustajilleen.

Cortésin kirjeiden ohella Restall analysoi valloituksen jälkeen asteekkeilta koottuja lähteitä. Niissä Montezuma kuvataan espanjalaisten valtaan alistuvana pelkurina. Restall huomauttaa, että vaikka kyseiset alkuperäislähteet koottiin alkuperäiskansojen edustajilta valloituksen jälkeen, ovat ne kulkeneet espanjalaisen suodattimen läpi. Lähteiden kirjoittajat olivat usein intiaanien kääntämiseen osallistuneita fransiskaaneja tai dominikaaneja. Heillä oli oma visionsa Meksikon valloituksesta osana jumalan suunnitelmaa maailman yhdistämiseksi kristinuskon alaisuuteen. Cortésin kirjeet luettuaan he näkivät valloituksen profetiana, jonka moottorina Cortés toimi osana jumalan suunnitelmaa.

Tietolähteinä toimineet intiaanit oli käännytetty kristinuskoon ja he olivat omaksuneet espanjan kielen. He yhdistivät uuden opin vanhoihin asteekkien myytteihin. Lopputuloksena oli tarina meren takaa palaavista jumalista, joka alkuperäiskansojen valloituksen jälkeen laatimissa lähteissä esitetään Montezuman käytöksen syynä. Näin espanjalaisvalloitus nähtiin profetiana ja siten oikeutettuna. Restall havaitsee, miten alkuperäiskansoilta saadut tiedot pyrstötähdistä ja muista espanjalaisten saapumista edeltävistä enteistä ja Montezuman reaktioista niihin muistuttavat Raamatun kuvausta Herodeksen reaktiosta Jeesuksen syntymään.

Yhdessä kirjan luvuista Restall keskittyy siihen, miten asteekkien kulttuuri on esitetty kirjallisuudessa. Yhä nykyään sen keskeisinä piirteinä pidetään suurimääräistä ihmisuhrausta ja kannibalismia, mutta Restallin mukaan olennaisempaa on se, miten espanjalaiset näitä piirteitä korostamalla oikeuttivat intiaanien alistamisen. Kruunun lait kielsivät intiaanien orjuuttamisen. Poikkeuksena olivat kannibaalit sekä kapinoivat intiaanit, jotka sai orjuuttaa. Näin espanjalaiset saivat tarvitsemaansa orjatyövoimaa taloudellisiin projekteihinsa. Muita tapoja intiaanien alistamiseksi olivat väitetty barbaarisuus ilmentäjinään juoppous, homoseksuaalisuus sekä saatananpalvonta. Viimeaikaisen tutkimuksen avulla Restall osoittaa, että arkeologinen materiaali osoittaa väitteet joko perättömiksi tai ainakin suuresti liioitelluiksi. Hän muistuttaa lisäksi, että asteekkien kulttuuriin kuuluneet positiiviset osat, kuten runous ja kirjallisuus sekä käsityötaiteen, koulutuksen, tieteen, arkkitehtuurin ja hallintojärjestelmän saavutukset on sivuutettu tai työnnetty marginaaliin.

Aivan uutena antina aihepiirin tutkimukseen Restall esittää uuden selityksen sille, miksi Montezuma päästi konkistadorijoukon Tenochtitlaniin. Vaikka Restall jakaa aikaisemman tutkimuksen käsityksen siitä, että Montezuma ei voinut koota suurta armeijaa espanjalaisia vastaan sadonkorjuuajan vuoksi, Restall uskoo syyn piilevän Montezuman suunnitelmissa. Hallitsija oli keräilijä, joka omisti kaikenlaisia hänen valtakunnastaan löytyneitä asioita esineistä aina eläimiin ja epämuodostuneisiin ihmisiin, jotka hän oli lähteiden mukaan koonnut tietynlaiseen ”eläintarhaan”. Restall uskoo Montezuman aikoneen pitää espanjalaiset Tenochtitlanissa niin kauan, että hän olisi voinut sulkea osan heistä eläintarhaansa ja laittaa toiset osallistumaan gladiaattoritaiteluihin sodankäyntikauden aloittavissa juhlissa. Jokin meni pieleen, mutta säilyneet lähteet eivät suoraan kerro, mikä.

Restall ottaa kantaa myös siihen, kuka Montezuman surmasi. Espanjalaiset lähteet väittävät hänen saaneen kiven päähänsä puhuessaan espanjalaisia vastaan nousseelle kansalleen erään rakennuksen katolta. Restall kuitenkin uskoo espanjalaisten surmanneen hänet samaan tapaan kuin muutkin vangitsemansa asteekkieliitin edustajat. Jälkimmäisten murhaamisen he lähteissä myöntävätkin, mutta Montezuman kohdalla heidän oli vaiettava. He olivat oikeuttaneet valloituksen Montezuman vapaaehtoisella alistumisella Espanjan kuninkaan valtaan, joten hänen surmaamisensa olisi voinut välttyä väitetyltä alistumiselta pohjan.

Restall tekee uudessa kirjassaan uusia tulkintoja, mutta samalla toistaa liikaa aiempia tutkimustuloksiaan. Suuri osa kirjan ”myytinmurtoa” ammentaa Restallin *Seven Myths of the Spanish Conquest* -kirjasta. Siksi käsillä oleva teos ei ole idealtaan kovin alkupeäinen ainakaan niiden näkökulmasta, joille Restallin

tutkimusaiheet ja Espanjan meksikolaisvalloitus ovat jo tuttuja. Muutamista pienistä huolimattomuusvirheistä ja lukuelämästä hiukan häiritsevistä toisteisuudesta huolimatta kirja on toimiva ja tuo uudella tavalla esiin asteekkien ja etenkin Montezuman kokemusta espanjalaisvalloituksesta.

FM Vesa-Matti Kari
Jyväskylän yliopisto